

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГРИ У РОЗКРИТТІ Й УДОСКОНАЛЕННІ МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДІАЛЕКТНОГО ОТОЧЕННЯ

Керуючись власним досвідом роботи над подоланням діалектних помилок у мовленні студентів і сучасними досягненнями лінгводидактики, автор статті ілюстративно доводить, що педагогічний тренінг є одним з ефективних засобів впровадження гнучких педагогічних технологій у методику формування мовної особистості майбутнього вчителя початкових класів.

Студенти педагогічного факультету усвідомлюють важливість гри як психолого-педагогічної основи навчання молодших школярів рідної мови. Під час проходження педагогічної практики у школах області вони цілеспрямовано використовують у роботі з дітьми ігрові прийоми навчання грамоти, за допомогою ігор долають мовленнєві помилки, у тому числі ті, що зумовлені діалектним впливом місцевої говірки на мовлення молодших школярів.

Спостерігаючи за розвитком розумових і комунікативних здібностей учнів, майбутні вчителі бачать, як поступово кожна дитина набуває певного життєвого досвіду, в межах якого мислить, і дійсність замінює гру. Так, за словами Я.Корчака, «життя втілює мрії, із сотень юнацьких мрій ліпить одну статую дійсності» [1:115]. Час плине, і вчорашні школярі поповнюють лави студентів педагогічних закладів. І тут ми знову звертаємось до гри, але метод цей постає у новому ракурсі – не просто як розвага у педагогічній співтворчості викладача і студентів, що є, на думку М.Р.Львова, “фактором підвищення інтересу до мови” [2:34], а й як “притаманний людині засіб, що моделює реальність” [3:61]. Допомагаючи сформувати мовленнєву особистість майбутнього педагога, Г.М.Сагач наголошує на важливості використання гри у педагогічному вузі: “Крім класичних методів, ефективним у формуванні риторичної особистості студента виявився метод рольових та ділових ігор...” [4:145]. Особливо доцільно застосовувати рольові педагогічні ігри на практичному занятті, яке, за визначенням В.М.Рогинського, є “своєрідною формою зв’язку теорії з практикою і служить закріпленню знань шляхом залучення студентів до вирішення різноманітних навчально-практичних пізнавальних завдань” [5:20].

Хоча чимало праць видатних учених присвячено розробленню теорії й практики ігрового навчання і виховання (К.Д.Ушинський, В.О.Сухомлинський, П.П.Блонський, С.Т.Шацький, О.О.Леонтьєв, Л.С.Виготський, Д.Б.Сльконін та ін.), до використання такого методу, як педагогічна гра, досі немає єдиного підходу. С.М.Трипольська пропонує вже з першого року навчання в педагогічному вузі впроваджувати на практичних заняттях з курсу “Основи педагогічної майстерності” рольовий психолого-педагогічний тренінг, в основу якого покладено моделювання й програвання рольових ситуацій (типу “учитель” – “учень” – “батьки учня”). Створивши подібні “тренінгові зразки учбової діяльності” [6:58], викладач допомагає майбутнім учителям оволодіти майстерністю педагогічного спілкування, керування навчально-виховним процесом у школі, підвищити рівень власної мовної культури. Однак Т.Поніманська застерігає викладачів від невиправданих спроб розігрувати “дітей” і “вчителів” на практичному занятті [7:78], мотивуючи це тим, що у стані професійної діяльності знаходиться лише один гравець – “учитель”, решта – “учні” – користі від такої гри не отримують, вони лише “актори”, до того ж досить невдалі, бо зіграти дитину – то високе мистецтво.

З огляду на проблему діалектного впливу на мовлення майбутніх учителів молодших класів, ми пропонуємо активно застосовувати дидактичну гру на багатьох заняттях з культури і техніки мовлення, сучасної української мови, з курсу ділової української мови як ефективний спосіб підготовки студентів педфаку до проходження педагогічної практики у школах області. На практичному занятті з мови ми проводимо гру, в якій студенти поділяються на “практикантів” (саме вони формують проблему – наявність помилок діалектного походження в мовленні учнів – і пропонують шляхи її вирішення), “опонентів” (вони обговорюють пропозиції “практикантів”) і “рецензентів” (аналізують і оцінюють дії “практикантів” і “опонентів”). Рецензентами можуть виступати студенти старших курсів або методисти-викладачі. По можливості, на роль “рецензента” запрошуємо шкільного вчителя, до якого студентів направляють невдовзі на практику. Тоді педагогічна гра досить вдало комбінується з “бесідою за круглим столом”, під час якої вчитель розповідає про труднощі роботи над формуванням культури мовлення молодших школярів і дає рекомендації з власного досвіду роботи з діалектизмами. Така зустріч з учителем початкових класів значно скоротить період адаптації студентів-практикантів до роботи у сільських школах області. Крім того, студенти ознайомлюються з особливостями говірки того чи іншого села, де мають проходити практику. Про користь такого попереднього ознайомлення пише О.А.Дорошенко: “Потрібно розпочинати педагогічну роботу кожному вчителю-початківцю зі знайомства з місцевою говіркою, визначення функціональної активності її елементів у мові батьків, населення і самих учнів для правильної орієнтації навчальної роботи” [8:19].

Психолого-педагогічний тренінг на вузівських заняттях готує майбутніх учителів молодших класів і до позакласної роботи з мови. Під час педпрактики полегшується підготовка до проведення конкурсів кмітливості, шкільних свят, різноманітних ігор на уроках мови й позакласного читання – студенти повніше виявляють свої творчі здібності, комунікативні якості у спілкуванні з дітьми та колегами-вчителями.

Педагогічна гра у вузі допомагає студентам усвідомити актуальність такої проблеми, як індивідуальна робота з педагогічно занедбаними дітьми. “Проблема позакласної роботи з відстаючими школярами й досі не знайшла адекватного відображення у змісті педагогічної освіти. Наслідок – помилкова орієнтація педагогічних колективів багатьох шкіл на проведення позакласної (особливо гурткової) роботи лише за найпідготовленішими

учнями”, - зазначає В.С.Лутфуллін [9:48]. На допомогу вчителю приходять студенти-практиканти, яким цілком доступно працювати індивідуально з відстаючими школярами: виявити коло їхніх інтересів, захоплень, вплинути на розвиток мовлення кожної дитини.

Нерідко навчальна гра, проведена на практичному занятті з української мови, основ культури і техніки мовлення або народознавства, настільки захоплює студентів, що викликає у них інтелектуальну потребу в реалізації. Прикладом є гра “Радіопередача”, присвячена проблемі культури мовлення вчителя. Між студентами розділили ролі “ведучих” та “гостей студії”, а решту становили “радіослухачі”. Студенти захоплено “давали інтерв’ю”, “телефонували” до “студії” із запитаннями до “гостей” і “ведучих”. Передбачалась і “музична пауза”, і “поетична сторінка”. Гра сподобалась – є вдалі спроби створити радіоклуби у школах області. О.Мазнева пропонує провести на практичному занятті з курсу “Культура мовлення” гру-диспут “Норми мови” з дійовими особами “учитель” – “учень” [10:8].

Н.Ю.Посталюк зазначає, що у більшості зарубіжних посібників з організації ігрового навчання основним серед принципів гри є “принцип невтручання викладача” [11:153]. Викладач може коректувати хід гри, але лише у тих випадках, коли спонтанно виникає проблемна ситуація і гравці не можуть самостійно розв’язати проблему. Але перш ніж втручатись, викладач має спочатку дати шанс у вирішенні проблеми, враховуючи те, що евристичний аспект гри лише стимулює розвиток розумових здібностей студентів. “Рольова гра розвиває у студентів аналітичні здібності, виробляє вміння застосовувати в комплексі набуті знання з питань виконавсько-мовленнєвої діяльності”, - зазначає А.Й.Капська [12:72] і вказує на ще один позитивний аспект гри як активного методу навчання студентів майстерності слова – колективність. Колективний характер гри “забезпечує психологічні, моральні та інтелектуальні зв’язки студентів з педагогом та між собою”. Викладачеві запропоновано переходити до проведення ігор на заняттях з мови лише тоді, коли студенти до цього підготовлені:

- 1) студенти розрізняють суть функцій словесної діяльності (“інформативно-, регулятивно- чи ефективно-комунікативної”);
- 2) студенти практично можуть включатися в різні види словесної діяльності (ораторської, лекторської, сценічної);
- 3) студенти опанували суть понять “логіка мовлення” і “техніка мовлення”, “емоційність мовлення”, “міміка”, “жести”.

Викладач не повинен перетворювати гру як “імітацію майбутньої професійно-педагогічної діяльності” на розвагу: треба підготуватись до проведення гри, насамперед визначивши “мотив словесної діяльності” кожного учасника, пояснити завдання кожного гравця і мету гри в цілому, по можливості не регламентувати виступи. Всі вимоги до гравців сформульовано в інструкції, яка заздалегідь роздається учасникам. Наведемо приклад такої інструкції до навчальної гри, спрямованої на вироблення у студентів першого курсу педфаку “виконавсько-мовленнєвих умінь” (термін А.Й.Капської).

Інструкція до рольової гри

“Зустріч учительської молоді області з ученими-діалектологами”.

Гра проходить у кабінеті методики викладання української мови Житомирського державного педагогічного університету ім. І.Франка. Учасники гри: “ведучий зустрічі” – “голова товариства “Педагогічний пошук”, “зав. бібліотекою педагогічного університету”, “викладачі кафедри мовознавства”, “письменник” (“поет”), “учасники фольклорного ансамблю “Полісяночка”, решта – “вчителі сільських шкіл”.

Гру розпочинає викладач, який формулює мету педагогічного тренінгу – розвивати у студентів виконавсько-мовленнєві вміння, ораторські здібності, навички наукового мовлення, любов до рідного народного слова, пісні, вміння добирати літературу до теми.

“Ведучий гри” представляє “гостей” зустрічі, які по черзі виступають перед “учителями”. Вимоги до виступаючих: приблизний регламент виступів - 10 хвилин, відсутність конспекту виступу. “Зав. бібліотекою” готує виставку літератури з діалектології, культури мовлення, методики викладання мови у початкових класах, яка допоможе вчителям у роботі. “Викладачі кафедри мовознавства педуніверситету” роблять повідомлення про роль діалектизмів у мовленні школярів (для виступів можна використовувати матеріали діалектологічних наукових міжвузівських конференцій); “письменник” (“поет”) – це студент, який пише власні твори, він готує декілька з них для публічного читання; “учасниками фольклорного ансамблю” є музично обдаровані студенти, які можуть наспівати обрядових народних пісень, переважно дитячих.

У кінці гри передбачено запитання “глядачів” до “гостей”, висновки, слова подяки.

Викладач разом з усіма студентами підводить підсумки заняття, оцінює виступи учасників гри за п’ятибальною системою.

Таким чином, виходячи з власного досвіду, ми цілком поділяємо думку Н.Ю.Посталюк про те, що педагогічні ігри на практичних заняттях з мови у педагогічному вузі ефективні з кількох причин:

- 1) студенти швидше та якісніше засвоюють теоретичний матеріал (зокрема, з діалектології та культури і техніки мовлення);
- 2) ігри допомагають сформувати об’єктивне творче “я” кожного студента;
- 3) ігри розвивають комунікативні здібності майбутніх учителів, підвищують рівень мовної культури студентів;
- 4) ігри оптимізують навчально-виховний процес у педагогічному вузі взагалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корчак Я. Как любит ребенка: Книга о воспитании. –М.:Политиздат, 1990.

2. Лежнев А.В. Не забывать о занимательности // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 1998. - №2 - 3. –С.34 – 37.
3. Мірошниченко О.А. Соціально-психологічний тренінг як засіб формування моральних якостей майбутнього вчителя // Вісник Житомирського педагогічного інституту. – 1998. –№2. –С.61 – 62.
4. Сагач Г.М. Золотослів: Навч. посібник для середніх і вищих навч. закладів. - К.: Райдуга, 1993. –С. 145.
5. Рогинский В.М. Азбука педагогического труда. – М.: Высш. шк., 1990. – С. 20.
6. Трипольська С.М. Курс “Основи педагогічної майстерності” з першого року навчання у вузі // Початкова школа. – 1991. - №11. – С. 58 – 59.
7. Пониманская Т. Педагогические игры в учебно-воспитательном процессе // Дошкольное воспитание. – 1989. - №11. – С. 78 – 81.
8. Дорошенко О.А. Робота вчителя-словесника в умовах місцевої говірки // Українська мова і література в школі. – 1991. - №12. – С. 18 – 22.
9. Лутфуллін В.С. Готуємо студентів до індивідуальної роботи з молодшими школярами // Початкова школа. –1991. - №11. – С. 47 – 49.
10. Мазнева О. Курс культуры речи на факультете начальных классов // Нар. образование. – 1993. - №4. – С. 80 – 82.
11. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект: Изд-во Казанского университета. – 1989. – 208с.
12. Капська А.Й. Гра як активний метод навчання студентів майстерності слова // Рідна школа. – 1991. - №10. – С. 71 – 73.

Климова Катерина Яківна – старший викладач кафедри мови і методики викладання в початкових класах Житомирського державного педагогічного університету ім. І.Я.Франка.

Наукові інтереси:

- вивчення особливостей мовлення майбутніх учителів початкових класів в умовах діалектного впливу.